

СЕКЦІЯ 3. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.2.072

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ**

Рудай А.С., викладач
кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті подано результати дослідження психологічної ресурсності курсантів – майбутніх правоохоронців. На основі теоретичного аналізу особливостей ресурсності обґрунтовано актуальність дослідження. В емпіричному дослідженні виявлено виразність особистісно-екзистенційних ресурсів у першокурсників, яка свідчить про їхнє прагнення до розвитку, що є базовим ресурсом професійної діяльності. Четверокурсники орієнтовані на емоційно нейтральне ставлення до оточуючих і регламентоване виконання діяльності, зумовлене нормами закону. Отримані результати підтверджують необхідність подальших досліджень цієї проблеми та специфікації програм психологічного супроводу з метою розвинення внутрішнього потенціалу, актуалізації особистісно-екзистенційних ресурсів і оптимізації їх у процесі професійної підготовки курсантів.

Ключові слова: курсанти, особистісно-екзистенційні ресурси, психологічна ресурсність, правоохоронці, ресурси компетентності.

В статті представлені результати дослідження психологічної ресурсності курсантів – майбутніх правоохоронців. На основі теоретичного аналізу проблеми ресурсності обґрунтовано актуальність дослідження. В емпіричному дослідженні виявлена вираженість особистісно-екзистенційних ресурсів у першокурсників, яка свідчить про їхнє прагнення до розвитку, що є базовим ресурсом професійної діяльності. Четверокурсники орієнтовані на емоційно нейтральне ставлення до оточуючих і регламентоване виконання діяльності, зумовлене нормами закону. Отримані результати підтверджують необхідність подальших досліджень цієї проблеми та специфікації програм психологічного супроводу з метою розвинення внутрішнього потенціалу, актуалізації особистісно-екзистенційних ресурсів і оптимізації їх у процесі професійної підготовки курсантів.

Ключевые слова: курсанты, личностно-экзистенциальные ресурсы, психологическая ресурсность, правоохоронители, ресурсы компетентности.

Rudai A.C. FEATURES OF PSYCHOLOGICAL RESOURCEFULNESS OF THE FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The article presents the results of a study of psychological resource of cadets – the future law enforcement officers. Based on the theoretical analysis of the characteristics of resource it proved its relevance in this study sample. The empirical study revealed the severity of personality – existential resources of the first-year cadets, which testifies to their desire for development, which is the basic resource of professional activity. Cadets of the fourth year oriented to emotionally neutral attitude towards others and perform regulated activities due to the provisions of the law. The results of the study confirm the necessity of further study of the problem and the specification of programs of psychological support in aimed to develop internal capacity, updating personal-existential resources and optimization them in the course of vocational training of cadets.

Key words: cadets, law enforcement, personal-existential resources, psychological resourcefulness, resources of competence.

Постановка проблеми. Останнім часом умови життя набувають усе більш стресогенного характеру. Це зумовлено трансформаційними змінами в суспільстві та військовим станом на Сході країни. Наявність постійного стресу вимагає від людини використання власних ресурсів для збереження особистісної внутрішньої рівноваги. Тому багато дослідників звертають увагу на ресурсний підхід у вивченні цієї проблеми.

Перспективність ресурсного підходу полягає також у тому, що він дає змогу перенести акцент із вивчення проблем подолання важких, стресових ситуацій на питання, пов'язані з особистісним розвитком, із самореалізацією суб'єкта, зокрема, у професійній діяльності.

Ресурсність є надзвичайно важливим чинником професійного самоздійснення фахівця. Сьогодні все більше зростає необхідність дослідження новітніх підходів і

шляхів активізації особистісних ресурсів під час оцінювання професійної придатності правоохоронців, адже саме ця професія має стресогенний характер.

Стресогенний характер правоохоронної діяльності вимагає від правоохоронців наявності психологічного потенціалу. З огляду на це вивчення ресурсності має значення для професійного становлення правоохоронців. Тому варто звернути увагу на підготовку та розвиток психологічних ресурсів майбутніх правоохоронців [1, с. 232].

На думку С. Хазової ресурси суб'єкта є психічними властивостями, виступають тільки як внутрішні (суб'єктні, особистісні) характеристики [13], а О. Штепа вважає [16], що психологічна ресурсність особистості виявляється в її здатності саморозвиватися, уміти бути компетентною в життєвих і професійних питаннях, автономною в прийнятті рішень, самодостатньою в доланні складних життєвих ситуацій, уміти підтримувати й надихати інших, уміти бути творчою та досягати успіху, є чинником змін особистісного саморозвитку.

Ступінь розробленості проблеми.

Над проблемою психологічних ресурсів особистості працювали такі науковці, як Л. Александрова, К. Абульханова-Славська, Л. Кузнецова, Д. Леонтьєв, О. Маклаков, Р. Немов, О. Петрова, О. Штепа й інші.

У науковій літературі поняття «ресурсність» застосовують значно рідше, ніж «ресурс». У тлумаченні Л. Завалкевича ресурсність є одним із показників психологічної гнучкості людини, що полягає в уміти особи знаходити максимальні можливості в будь-якій ситуації. Автор характеризує ресурсність як головний показник здатності особистості повноцінно й ефективно застосовувати власні внутрішні резерви, тобто реалізовувати мотивацію можливостей. Дослідник означив такі принципи ресурсності: розкутість, що характеризує вільний обмін ресурсами між елементами системи (на думку Л. Завалкевича, людина є адаптивною, керуючою, ресурсною системою); досвід і відкритість, тобто здатність приймати, накопичувати й використовувати ресурси; конгруентність, цілісність, гармонійність, що вказують на ресурсну узгодженість [5, с. 23–25].

У працях І. Галецької поняття ресурсності контекстуально фігурує як еквівалент успішної соціальної адаптивності людини в дослідженнях щодо психологічного здоров'я, що відображає рівень здатності людини до реалізації та розвитку власного потенціалу, а також потенціал і ресурсність соціальної адаптації [4, с. 97].

Дослідженню різних психологічних аспектів професійної діяльності правоохо-

ронців присвятили свої наукові праці О. Бандурка, Г. Бабушкін, В. Барко, В. Васильєв, Л. Казміренко, А. Караваєв, Д. Кобзін, В. Медведєв, О. Музичук, А. Стародубцев, О. Шаповалов, Г. Юхновець та інші.

У науковій літературі подано численні роботи, в яких вивчаються психологічні характеристики правоохоронців, які можуть виступати як психологічні ресурси, але психологічна ресурсність як цілісний феномен і специфіка його виявлення в представників правоохоронної діяльності ще не досліджені на належному рівні.

За результатами психологічних досліджень встановлено, що професійна робота правоохоронців має стресогенний характер і потребує від правоохоронців високого рівня професійної підготовки. Знання психологічних особливостей правоохоронців дає можливість виявляти відповідні психологічні ресурси, які запобігають професійному розвитку правоохоронців. Отже, дослідження особливостей психологічної ресурсності майбутніх правоохоронців і розробка шляхів корекції підвищення психологічної ресурсності має велике теоретичне і прикладне значення. Наявні дослідження особливостей психологічної ресурсності в більшості випадків спрямовані на обмежений діапазон характеристик, тоді як специфіка психологічної ресурсності правоохоронців залишається недостатньо вивченою.

Метою статті є виявлення специфіки психологічної ресурсності в майбутніх правоохоронців.

Виклад основного матеріалу. Психологічними ресурсами особистості є індивідуальні екзистенційні можливості людини, що виявляються в її прагненні до самовизначення. Найчастіше ресурсами людини вважають особистісні властивості й здібності, що є для неї цінними та допомагають адаптуватися до стресових ситуацій і подолати їх (самоповага, професійні вміння, самоконтроль, життєві цінності) [13].

О. Штепа відзначає, що в наявних дослідженнях поняття ресурсності вживається в різних аспектах: у контексті неконструктивності застосування особами з високим рівнем стресостійкості таких копінг-стратегій, як уникання й конфронтація; у конфігурації «ресурсність розвитку» – як феномен суб'єктності поряд із життєстійкістю та особистісним потенціалом, що означає один зі структурно-змістових феноменів свідомості, вивчення яких є важливим для прогностичного аналізу успішності особистості в діяльності [14, с. 673].

У дослідженнях А. Осінцева доводить, що невміння справлятися зі стресом, керувати

своєю поведінкою в складних і напружених ситуаціях знижує успішність і якість виконання співробітниками правоохоронних органів своїх посадових обов'язків, а також вимагає додаткових зусиль для підтримки оптимального психофізіологічного рівня. Усе це призводить до таких наслідків: підвищення плинності кадрів, зниження задоволеності працею, деформації особистісних і характерологічних якостей [12, с. 16].

Це дає змогу вважати, що вивчення психологічної ресурсності як феномена, який виявляє зв'язки з властивостями, котрі зумовлюють успішність професійної діяльності правоохоронців, є доцільним та актуальним. Професійна діяльність правоохоронців сповнена непередбачуваних екстремальних ситуацій, і це вимагає від них високого рівня ресурсності й здатності до активації психологічних ресурсів, які дають правоохоронцям можливість долати стреси, справлятися з психічним навантаженням і професійно виконувати свої обов'язки, а також регулювати свій психологічний стан.

Стосовно досліджень психологічної ресурсності правоохоронців варто зазначити практичну їх відсутність.

Для вирішення поставлених завдань нами застосовано опитувальник «Психологічна ресурсність особистості» (О. Штепа).

Опитувальник складається з таких шкал: «Упевненість у собі», «Доброта до людей», «Допомога іншим», «Успіх», «Любов», «Творчість», «Віра в добро», «Прагнення до мудрості», «Робота над собою», «Самореалізація в професії», «Відповідальність», які відбивають особистісно-екзистенційні ресурси; «Знання власних психологічних ресурсів», «Уміння оновлювати власні ресурси», «Уміння використовувати власні ресурси», «Загальний рівень ресурсності», котрі є ресурсами компетентності [16].

Для статистичної обробки результатів було використано t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

Емпіричною базою дослідження став Харківський національний університет внутрішніх справ. Досліджувана вибірка – 60 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ. Досліджувані були поділені на дві групи: 1 група – 30 осіб – курсанти першого курсу; 2 група – 30 осіб – курсанти четвертого курсу.

Науковці схильні називати ресурси внутрішніми силами, які необхідні людині для конструктивного додання життєвих криз, тому атрибутами ресурсності вбачають ініціативність, відповідальність, прагнення сенсу [9]. Водночас, як зазначає Ф. Майленова, ресурс визначають і як стан, що характеризується відчуттям щастя, впевнено-

сті, необхідних для розв'язання проблем, а також почуттям свободи [10].

За результатами дослідження психологічної ресурсності майбутніх правоохоронців виявлено, що такий ресурс, як «упевненість», більш притаманний курсантам першого курсу, на відміну від курсантів четвертого курсу, які знаходяться на завершальному етапі професійного навчання та відчують вагання щодо готовності до реальної професійної діяльності.

Також виявлено вірогідні відмінності між курсантами першого та четвертого курсів за таким психологічним ресурсом, як «доброта до людей». Курсанти першого курсу більше схильні виявляти відкритість до взаємин, співстраждання до інших, ніж курсанти четвертого курсу. Такий психологічний ресурс, як «віра в добро», також має вищі показники в курсантів першого курсу, ніж курсантів четвертого курсу, що відбиває більшу переконаність першокурсників в існуванні справедливості, співстраждання та милосердя. Це може бути пояснено тим, що в межах практичної підготовки курсанти четвертого курсу стикалися з правопорушниками, і це певною мірою зумовлює їхнє ставлення до оточуючих. Отримані нами результати підтверджено думкою С. Ковальчишиної, котра вважає, що постійне негативне спілкування зі злочинцями, порушниками громадського порядку, особами, що ведуть паразитичний і аморальний спосіб життя, п'яницями й алкоголіками, наркоманами зумовлює істотні зміни в ставленні до людей [6].

Курсанти першого курсу більше, ніж курсанти четвертого курсу, вірять у свій успіх. Це можна пояснити більшою актуальністю ресурсу «впевненість», як зазначалося раніше, що дає курсантам першого курсу змогу використовувати віру у свої сили та вміння контролювати своє життя як ресурсний потенціал. Успіх майбутні правоохоронці, як зазначає А. Кобліков, приписують власному іміджу, а також для них важливим є схвалення оточуючих, що й надає їм упевненості в собі [7].

Установлено також вірогідно вищі показники за шкалою «творчість» у першій групі, на відміну від другої. Отже, курсанти першого курсу більше схильні вбачати у творчості свій психологічний ресурс, тобто готовність до прийняття і створення принципово нових ідей, здатність креативно вирішувати проблеми в ситуаціях, які потребують адаптації, відмова від типових життєвих сценаріїв, порівняно з курсантами четвертого курсу навчання, на якому цей ресурс стає менш вираженим.

Творчий підхід, за словами Г. Бабушкіна, у вирішенні складних професійно-важли-

вих ситуаціях правоохоронців має великий сенс. Адже однією з умов професійної підготовки під час навчання в курсантів є формування вміння і навичок виконання службових обов'язків у напружених і складних умовах, і саме творчий підхід може допомогти їм у цьому. Наприклад, такі професійні дії, як огляд місця події, допит, затримання озброєного злочинця, особистий розшук, розвідувальне опитування, патрулювання, розкриття злочину по гарячих слідах, звільнення заручників, профілактична бесіда й багато інших, щоразу потребують напружено думати, шукати, творити, виявляти самостійність [2, с. 15]. Разом із цим творчий підхід до діяльності в умовах жорстко регламентованої законами професійної діяльності вимагає достатнього її досвіду, розуміння чого орієнтує курсантів четвертого курсу саме на виконання вимог закону.

Порівняно з курсантами четвертого курсу, ресурс «прагнення до мудрості» є більш вираженим у першокурсників, що є досить логічним, виходячи з того, що його змістом є прагнення буди освіченим, прагнення до саморозвитку, бажання за допомогою знань побудувати своє бачення світу. У цьому сенсі, на нашу думку, для курсантів четвертого курсу більш характерним є бажання застосувати отримані знання на практиці та реалізувати своє бачення світу.

Вірогідні розбіжності, отримані за шкалою «загальний рівень психологічної ресурсності», свідчать про те, що курсанти першого курсу більше мають психологічних ресурсів для професійного становлення, ніж курсанти четвертого курсу. І це зрозуміло за наявності такої кількості достовірних відмінностей за компонентами психологічної ресурсності. Однак, як стверджує О. Бандурка, правоохоронна діяльність є специфічним видом професійної діяльності, яка вимагає наявності й ефективного використання широкого спектру психологічних ресурсів. Робота правоохоронців дуже часто проходить в умовах стресу і тривоги, вимагаючи від співробітника високих адаптаційних можливостей і мобілізації сил у критичних ситуаціях [3, с. 123]. Саме це вимагає створення програм супроводження навчання майбутніх правоохоронців з метою актуалізації знань щодо власних психологічних ресурсів, формування вміння їх оновлювати й використовувати, що загалом сприятиме оптимізації стану їхньої психологічної ресурсності.

Висновки. Отже, курсанти-першокурсники характеризуються більшою вираженістю низки складників психологічної ресурсності, як результат цього, її вищим

інтегральним показником. Варто зауважити, що правоохоронна діяльність є специфічним видом професійної діяльності, яка вимагає наявності й ефективного використання широкого спектру психологічних ресурсів. Робота правоохоронців дуже часто проходить в умовах стресу і тривоги, вимагаючи від представників цієї професії високих адаптаційних можливостей і мобілізації сил у критичних ситуаціях.

Психологічна ресурсність особистості дає змогу прогнозувати та характеризувати, як саме особа позиціонує власну цілісність у взаєминах зі світом. Отже, отримані нами результати не є негативними, виходячи з того, що вони відбивають специфіку професійного становлення досліджуваних і дають змогу стверджувати, що в курсантів психологічна ресурсність є одним із головних дескрипторів характеру здійснюваної ними духовної активності як показника професійної діяльності. Наявність особистісно-екзистенційних ресурсів у першокурсників свідчить про їхнє прагнення до розвитку, що є базовим ресурсом професійної діяльності, тоді як четвертокурсники орієнтовані на емоційно нейтральне ставлення до оточуючих і регламентоване виконання діяльності, зумовлене нормами закону.

Проведене дослідження не вичерпує всієї глибини означеної проблеми, яка, виходячи з її актуальності, вимагає подальшого вивчення. Перспективу досліджень у вибраному напрямі ми вбачаємо у виявленні детермінант психологічної ресурсності правоохоронців, розробці відповідних програм психологічного супроводження в процесі їхньої професійної підготовки з метою розвинення внутрішнього потенціалу, актуалізації особистісно-екзистенційних ресурсів курсантів та оптимізації їхніх ресурсів компетентності в процесі професійної підготовки, що має стати підґрунтям успішної професійної діяльності в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юридична психологія / [Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]. – К. : КНТ, 2008. – 352 с.
2. Бабушкин Г.Д. Психологія правонарушаючого поведіння / Г.Д. Бабушкин, А.Ф. Караєва, Н.Л. Макарова // Психопедагогіка в правоохоронних органах. – 1996. – № 2 (4). – С. 13–17.
3. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О.М. Бандурка. – Х. : Основа, 1996. – 398 с.
4. Галецька І. Психологія здоров'я: теорія і практика / І. Галецька, Т. Сосновський. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 338 с.

5. Завалкевич Л.Е. Развитие психологической гибкости как фактор эффективности менеджерской деятельности / Л. Завалкевич // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 1. – С. 15–29.
6. Калашникова С.А. Личностные ресурсы как интегральная характеристика личности / С.А. Калашникова // Молодой ученый. – 2011. – № 8. – Т. 2. – С. 84–87.
7. Кобликов А.С. Юридическая этика / А.С. Кобликов. – М., 1999. – 223 с.
8. Ковальчишина С.В. Исследование психологических особенностей формирования профессиональной идентичности курсантов следственно-криминалистического факультета / С.В. Ковальчишина // Психология и право. – 2012. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2012/n1/50324.shtml>.
9. Кочарян А.С. Психология переживаний / А.С. Кочарян, А.М. Лисеная. – Х. : Харьковский университет имени В.Н. Каразина, 2011. – 215 с.
10. Майленова Ф. Выбор и ответственность в психологическом консультировании / Ф. Майленова. – М. : «КСП+», 2002. – 416 с.
11. Мариновская И.Д. Психология и педагогика в правоохранительной деятельности : [учебное пособие] / И.Д. Мариновская, С.Н. Тихомиров, В.Л. Цветков. – М. : Щит-М, 2005. – 238 с.
12. Осинцева А.В. Профессионально важные качества личности сотрудника ОВД в зависимости от вида деятельности / А.В. Осинцева, О.В. Гарманова // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2009. – № 4(39). – С. 16–19.
13. Хазова С.А. Ресурсы субъектности: теория и практика исследования / С.А. Хазова, Е.А. Дорьева. – Кострома : КГУ им. Н.А. Некрасова, 2012. – 250 с.
14. Штепа О.С. Аналіз та інтерпретація емпіричної багатofакторної моделі психологічної ресурсності особистості / О.С. Штепа // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – № 28. – С. 670–682.
15. Штепа О.С. Емпіричне вивчення психологічних ресурсів особистості / О.С. Штепа // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – К., 2011. – Т. 11. – 2011. – С. 335–361.
16. Штепа О.С. Ресурс-менеджмент / О.С. Штепа. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 293–329.